

ҲАСАНОВА Умида,
Ўзбекистон халқаро ислом
академияси магистранти,
xasanovaumida41@gmail.com,

МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК ВА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК – ДИНЛАРАРО ҲАМЖИХАТЛИК АСОСИ

МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЕ СОГЛАСИЕ И РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ – ОСНОВА МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОЙ СОЛИДАРНОСТИ

INTERETHNIC HARMONY AND RELIGIOUS TOLERANCE – BASIS OF INTERFAITH SOLIDARITY

Аннотация: Ўзбекистонда сўнги йилларда маънавий қадриятларимизни тиклаш жараёни билан баробар динга ва айниқса, ота-боболаримиз дини бўлиб келган исломга муносабат тубдан ўзгарди. Ислом динини ўрганиш минтақада хусусан, Ўзбекистонда қарор топган умуминсоний қадрият ва анъаналарни тадқиқ этиш, муштарак жиҳатларни кўрсатиб бериш мазкур ҳудуддаги этник гуруҳларнинг ўзаро бағрикенглик ва келишув асосида тинч-тотув яшашиларига хизмат қилади.

Калим сўзлар: Диний ташкилотлар, диний таълим тизими, ислом таълим муассасалари, бағрикенглик, ислоҳотлар.

Аннотация: Наряду с процессом восстановления духовных ценностей, в Узбекистане в последние годы коренным образом изменилось отношение к религии, и особенно к исламу, который является религией наших предков. Изучение ислама, изучение общечеловеческих ценностей и традиций в регионе, в частности в Узбекистане, и представление общих черт помогут этносам региона жить в мире на основе взаимной терпимости и согласия.

Ключевые слова: Религиозные организации, система религиозного образования, исламские учебные заведения, толерантность, реформы.

Annotation. Along with the process of restoring our spiritual values in Uzbekistan in recent years, the attitude to religion, and especially to Islam, which was the religion of our ancestors, has changed radically. The study of Islam, the study of universal values and traditions in the region, in particular in Uzbekistan,

and the presentation of commonalities will help ethnic groups in the region to live in peace based on mutual tolerance and harmony.

Key words: Religious organizations, religious education system, Islamic educational institutions, tolerance, reforms.

КИРИШ

Ўзбекистон азалдан турли динларга эътиқод қилувчи халқлар тинч-тотув яшаган ўлка бўлиб келган. Давлат томонидан халқимизнинг қон-қонига сингиб кетган бағрикенглик анъанаси доимо қўллаб-қувватланиб, уни янада ривожлантиришга шароит яратиб келинган.

“Янги Ўзбекистонни барпо этиш – бу шунчаки хоҳиш-истак, субъектив ҳодиса эмас, балки туб тарихий асосларга эга бўлган, мамлакатимиздаги мавжуд сиёсий-ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, маънавий-маърифий вазиятнинг ўзи тақозо этаётган, халқимизнинг орзу интилишларига мос, унинг миллий манфаатларига тўла жавоб берадиган объектив заруратдир.

Биз бу йўлда ислоҳотларимизнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучи бўлган жамиятимиз аъзоларининг бор билим ва салоҳияти, куч ва имкониятларини, бутун азму шижоатимизни ишга солишимиз зарур. Шундагина Янги Ўзбекистон жаҳон майдонида кучли салоҳият, муносиб обрў-эътиборга эга бўлган, ҳар томонлама обод ва фаровон мамлакатга айланади” [1:3].

Мамлакатимизда сўнгги йилларда барча соҳаларда бўлгани каби диний-маърифий жаҳада ҳам кенг кўламли ислоҳотлар, ўзгаришлар, янгиликлар амалга оширилди. Зеро, Республикаимизда истиқомат қилаётган турли миллат ва элатлар ҳамда диний конфессия вакиллари ўртасида ўзаро дўстлик ришталарини янада мустаҳкамлаш, диний бағрикенглик тамойилларини қарор топтириш борасида олиб борилаётган ишлар халқаро ҳамжамият томонидан ҳам юксак эътироф этилаётгани – бу борада олиб борилаётган ишларнинг тўғри ўзанда кетаётганига далолат қилади. Чунки, “Бугунги халқимиз – кечаги халқимиз эмас. Бугунги Ўзбекистон ҳам – кечаги Ўзбекистон эмас” [2:21].

Мазкур йўналишда фуқароларимизнинг виждон ва диний эркинлиги соҳасидаги конституцион ҳуқуқларини таъминлаш, жамиятда диний бағрикенглик ва динлараро

дўстлик-ҳамкорлик ғояларини мустаҳкамлашга ҳам алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда.

АСОСИЙ ҚИСМ

Заминимизда қадим замонлардан буён ислом дини билан бир қаторда бошқа динлар бир-бирига дахл қилмай, ривожланиб ва жамиятнинг маънавий юксалишига ҳисса қўшган [3:232].

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига кўра, дунёвий давлат ҳисобланиб, Конституцияда барча фуқароларнинг бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга эканлиги, жинси, irqи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенглиги (18-модда) [4:7];

виждон эркинлигининг ҳамма учун кафолатланганлиги, ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга эканлиги, диний қарашларнинг мажбуран сингдирилишига йўл қўйилмаслиги (31-модда) [5:9];

диний ташкилотлар ва бирлашмаларнинг давлатдан ажратилганлиги ҳамда қонун олдида тенг эканлиги, давлатнинг диний бирлашмалар фаолиятига аралашмаслиги (61-модда) таъминланган [6:13].

Юртимизда виждон эркинлигини таъминлаш ҳар доим устувор вазифалардан бири бўлиб келган. Шу боис, 2021 йил 5 июлда Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди.

Янги таҳрирдаги Қонун лойиҳаси кенг жамоатчилик ва халқаро ҳамкорлар билан турли шаклларда ўтказилган тадбирларда муҳокама қилинди. Ушбу тадбирларда БМТ нинг Дин ва эътиқод эркинлиги масаласи бўйича махсус маърузачиси, АҚШ Давлат департаменти ва бошқа хорижий ҳамкорлар вакиллари, миллий ва хорижий экспертлар, диний ташкилотлар вакиллари иштирок этди.

Мазкур қонун 6 та боб, 35 та моддадан иборат бўлиб, аввалгиларидан анча такомиллашган, энг муҳими, виждон эркинлиги борасидаги инсон манфаатлари ва ҳуқуқий кафолатларини тўлиқ қамраб олинган. Хусусан, янги қонун билан диний таълим муассасаларида диний таълим берувчиларга марказий органнинг алоҳида розилигини олиш талаби, диний ташкилотни рўйхатдан ўтказиш учун нотариал тасдиқланган

ҳужжатларни тақдим этиш тартиби, диний ташкилотни тузишда маҳалла фуқаролар йиғинлари розилигини олиш талаби бекор бўлди.

Шу билан бирга, демократик давлатлар қаторида, қонун устуворлиги таъминлидан келиб чиқиб Ўзбекистонда ҳам диннинг сиёсатга аралашishi ҳамда диндан сиёсий мақсадларда фойдаланишга йўл қўйилмаслиги қонунда аниқ кўрсатилганини таъкидлаш зарур.

Ушбу йўналишда амалга оширилган ислохотларнинг асосини 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг бешинчи устувор йўналиши – Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш соҳаси ташкил этди.

Ҳаракатлар стратегияси доирасида амалга оширилаётган ислохотларда бугунги янгиланаётган Ўзбекистонда виждон ва дин эркинлиги фуқароларнинг энг муҳим конституциявий ҳуқуқларидан бири ҳисобланиши, инсон манфаатлари ва эркинликларининг қадрланиши янада устуворлик касб этган. Ҳаракатлар стратегиясининг бешинчи йўналишида диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни мустаҳкамлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Бу борада республикада амалга оширилаётган ишлар жамиятимиздаги ҳамжиҳатлик, меҳр-оқибат муҳитини янада мустаҳкамламоқда. Ушбу кенг қамровли ислохотлар асосан фуқароларнинг дин ва виждон эркинликларига оид Конституцион ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда юртимиздаги диний хилма-хиллик ва динлараро бағрикенглик муҳитини янада мустаҳкамлашга қаратилган. 16 та диний конфессия вакилларида иборат Ўзбекистон аҳолисининг миллий ўзлигини сақлаш ва ривожлантириш, эътиқод эркинлигини таъминлашга оид ҳуқуқлари Конституция ва қонунлар асосида қатъий кафолатлайди.

Динлараро бағрикенгликни ёритиб берувчи мисоллардан бири - бу диний конфессиялар томонидан ўз диний байрамларини нишонлашда кўринади. [7:223].

Юртимизда диний конфессиялар вакиллариининг бир-бирларини диний байрамлар билан табриклаш анъанага айланган. Ҳозирда мусулмонлар томонидан икки ҳайит

(Курбон ва Рамазой ҳайитлари) байрами, християнлар томонидан Рождество ва Пасха байрамлари, яҳудийлар томонидан Пейсах ва Ханука байрамлари, баҳойлар томонидан Наврӯз байрами, шунингдек буддавийлар ва кришначиларга оид диний байрамларнинг кенг нишонланиши таъминланган.

Диндорларнинг муқаддас зиёратгоҳлар ва қадамжоларга боришлари ҳам доимий тарзда Ҳукуматнинг ҳар томонлама ёрдами ва кўмаги остида амалга оширилади. Мустақиллик йилларида жами 330 мингдан зиёд юртдошларимиз Саудия Арабистонига Ҳаж ва Умра зиёратларига, шунингдек, деярли 3 мингга яқин фуқаролар Исроил, Россия, Грузия, Туркия каби давлатларда жойлашган муқаддас масканларни зиёрат қилишга муяссар бўлдилар.

“Биз жамиятда миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик муҳитини мустаҳкамлаш борасидаги ишларни изчил давом эттирамиз. Бу борада 30 июль – “Халқаро дўстлик куни” муносабати билан юртимизда биринчи марта “Дўстлик ҳафталиги” ни ва “Дўстлик” халқаро форум-фестивалини ўтказишни таклиф этаман, деган эзгу ғоялари барчамизни янада бир – биримизга ҳамжиҳат бўлишимизга туртки бўлди”.

Маълумки, юртимизда ҳар йили 16 ноябрь – Халқаро бағрикенглик куни муносабати билан турли диний конфессия вакиллари, хорижий давлат ва халқаро ташкилотлар масъуллари иштирокида халқаро конференция ўтказиш яхши анъанага айланган. [8:1].

Таъкидлаш лозимки, 2017-2021 йилларда диний таълим тизими ҳам тубдан такомиллаштирилди, янгидан-янги таълим муассасалари, илмий-тадқиқот марказлари фаолияти йўлга қўйилди.

Ҳозирги кунда республикада дунёвий ва диний илмларни пухта эгаллаган етук мутахассисларни тайёрлашга ихтисослашган Ўзбекистон халқаро ислом академияси, Тошкент ислом институти, “Мир Араб” олий мадрасаси, Ҳадис илми мактаби, 10 та ўрта махсус ислом билим юрти ҳамда православ ва протестант семинариялари фаолият юритмоқда.

Бундан ташқари, ҳудудларда махсус илмий мактаблар ҳам ташкил этилган бўлиб, уларда ислом дини таълимотлари ўрганилади, жумладан, Фарғонада “Фикҳ”, Самарқандда “Қалом” ва “Ҳадис”, Қашқадарёда “Ақида” ва Бухорода “Тасаввуф” мактаблари ўз тингловчиларига эгадир.

Шунингдек, юртимизда Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий каби буюк алломаларнинг ҳаёти ва ижодини ўрганишга мўлжалланган илмий тадқиқот марказлари ҳам фаолият олиб бормоқда.

Фуқароларнинг диний эҳтиёжларини қондириш мақсадида республикада фаолият олиб бораётган диний таълим муассасалари, илмий мактаблар ҳамда Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг айрим вилоят вакилликлари қошида, шунингдек, Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси маркази ҳамда Ўзбекистон халқаро ислом академиясида “Қуръони карим ва тажвид” курслари фаолияти йўлга қўйилди.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан минглаб маҳкумларнинг афв этилиши, фуқароларнинг турли рўйхатлардан чиқарилиши, шунингдек, 2019-2021 йилларда “Меҳр” операцияси доирасида 435 нафар можароли ҳудудлардан аёллар ва ёш болаларнинг юртимизга олиб келиниши, диний ташкилотларни рўйхатдан ўтказиш тартибининг соддалаштирилиши юқори даражадаги ислохотлар сифатида экспертлар томонидан эътироф этилди. Қолаверса, Ўзбекистон сўнгги 20 йилда АҚШнинг “Алоҳида ташвиш туғдирадиган давлатлар рўйхати”дан чиқарилган иккинчи мамлакат бўлди.

Эътиборлиси, 2017 йил 19 сентябрда Нью-Йорк шаҳрида бўлиб ўтган БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев “Биз бутун жаҳон жамоатчилигига ислом динининг асл инсонпарварлик моҳиятини етказишни энг муҳим вазифа ҳисобланади. Ислом дини бизни эзгулик билан тинчликка, асл инсоний фазилатларни асраб-авайлашга даъват этади. Марказий Осиё уйғониш даврининг кўплаб ёрқин намояндаларининг ислом ва жаҳон цивилизациясига қўшган бебаҳо ҳиссасини алоҳида қайд этмоқчиман”, деб фикр билдириб ўтди. [9:1].

2018 йил 12 декабрда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 73-сессиясида “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюция қабул қилинди. Ўзбекистон томонидан ишлаб чиқилган ҳужжат лойиҳаси Бирлашган Миллатлар Ташкилотга аъзо 193 та мамлакат томонидан бир овоздан мақбулланди.

Эндиликда амалда бўлган “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг

тараққиёт стратегияси”нинг 74-мақсади сифатида “Жамиятда миллатлараро тотувлик ва динлараро бағрикенглик муҳитини мустаҳкамлаш” масалалари қайд этилган.

Тараққиёт стратегияси доирасида амалга оширилаётган ислохотларда бугунги Янги Ўзбекистонда виждон ва дин эркинлиги фуқароларнинг энг муҳим конституциявий ҳуқуқларидан бири ҳисобланиши, инсон манфаатлари ва эркинликларининг қадрланиши янада устуворлик касб этган.

Диний соҳада тегишли давлат органлари ва жамоат ташкилотлари томонидан фуқароларнинг Конституция билан қафолатланган виждон эркинлиги ҳуқуқи ҳамда диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни мустаҳкамлашга қаратилган кенг кўламли ишлар олиб борилмоқда.

Жумладан, Дин ишлари бўйича қўмита ҳар бир шахснинг виждон ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқи, фуқароларнинг динга бўлган муносабатидан қатъий назар тенглигини таъминлаш, шунингдек, диний ташкилотлар фаолияти билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиш соҳасидаги вазифаларни ҳал этиш ваколати берилган давлат бошқарув органи ҳисобланади.

Фаолият олиб бораётган диний ташкилотларга тўхталадиган бўлсак, бугунги кунда Ўзбекистонда 16 та диний конфессияга мансуб 2 331 та диний ташкилот фаолият юритмоқда. Шундан 2 140 таси исломий, 174 та христиан диний ташкилоти, 8 та яҳудий, 6 та баҳойий жамоалари, 1 та кришнани англаш жамияти, 1 та буддавийлар ибодатхонаси ва 1 та Ўзбекистон Библия жамияти.

Республикада фаолият олиб бораётган турли диний конфессиялар фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрель кундаги “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ Дин ишлари бўйича қўмита ҳузуридаги Конфессиялар ишлари кенгашининг янги таркиби тасдиқланди. Унинг таркибига мамлакатимиздаги барча конфессия вакиллари киритилди.

Конфессиялар ишлари кенгаши йиғилишларида республикада мавжуд динлараро бағрикенгликнинг мустаҳкамланиши, диний

ташкилотларнинг амалдаги қонунчилик нормаларига асосланган ҳолда фаолият олиб боришлари, юзага келаётган муаммо ва масалаларнинг белгиланган тартибда ҳал этилиши каби масалалар муҳокама қилинади.

ХУЛОСА

Мамлакатимизда диний ташкилот ва диндорлар учун ўз диний анъана ва маросимларини эмин-эркин ўтказиш, диний амалларни бажариш учун барча мавжуд шароитлар яратилганлигини алоҳида таъкидлаб ўтишимиз мумкин. Бу ҳолатни нафақат юртимиз фуқаролари, балки жаҳоннинг турли мамлакатларидан келган меҳмонлар ҳамда халқаро ташкилотлар вакиллари ҳам эътироф этиб келмоқдалар.

Учинчи мингйиллик ренессаниси арафасида турган Ўзбекистонда ушбу кенг қамровли ислохотлар асосан фуқароларнинг дин ва виждон эркинликларига оид Конституцион ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда юртимиздаги диний хилма-хиллик ва динлараро бағрикенглик муҳитини янада мустаҳкамлашга қаратилган. Юртимизда илму маърифат бебаҳо қадриятларга қаратилган бундай эътибор натижасида авлодлар баркамол бўлиб тарбияланади ва янги тараққиёт босқичига ўтиши шубҳасиз.

МАНБА ВА АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
2. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021. – 464 б.
3. Юсупов О. ва бошқалар. Диний бағрикенглик тамойили ёшлар талқинида. – Тошкент, 2015. – Б. 232.
4. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентининг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқи // “Халқ сўзи” 2017 йил, 20-сентябрь, № 189 (6883).
5. Тошбоев С.Д. Конфессиялараро тотувлик – тинчлик ва барқарорлик омили // – Тошкент: Янги Ўзбекистон. 2021 йил 12 октябрь, № 202(458).
6. Зеленков М. Ю. Мировые религии: история и современность : Учебное пособие. – М. : Юридический институт МИИТ, 2003. – 6. 223.
7. General Conference of UNESCO (Resolution No. 5.61/1995.28.11), UN General Assembly (Resolution No. A / RES / 51/95-1997.)
8. UN General Assembly (Resolution No. A / RES / 73/c128).